

INTRALINGUAL TRANSLATION AS A CONTRIBUTION TO INCREASING THE COMPREHENSIBILITY OF MEDICATION PACKAGE INSERTS

INTRALINGVÁLNY PREKLAD AKO PRÍSPEVOK K ZVÝŠENIU MIERY ZROZUMITEĽNOSTI PRÍBALOVÝCH INFORMAČNÝCH LETÁKOV K LIEČIVÁM

DESANA KISELOVÁ¹

¹ *Jesseniova lekárska fakulta UK, Univerzita Komenského v Bratislave, Malá Hora 4A, 036 01 Martin; Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, desana.kiselova@uniba.sk*

Abstract

Patient information leaflets (PILs) for medicinal products are a crucial source of information for the public. Their primary purpose is to provide users with clear, accurate, and understandable guidance on the correct use of medicines, including dosage, potential side effects, interactions, and contraindications. However, in practice, the content of many PILs remains linguistically complex, cognitively demanding, and therefore often inaccessible to lay readers. This gap between expert language and user comprehension can lead to confusion, medication misuse, and, ultimately, risks to patient health and safety. This paper explores the challenges of comprehensibility, readability, and information processing in PILs. It focuses on intralingual translation, the reformulation of specialized or technical language into a more accessible version within the same language, as a potential strategy for improving patient understanding. The aim is not only to simplify vocabulary or shorten sentences but to ensure that the information is structured, framed, and presented in a way that aligns with the cognitive and linguistic capacities of diverse audiences. The paper argues for greater involvement of linguists, translators, and communication experts in the creation and revision of PILs. Enhancing the clarity of health communication is essential for promoting health literacy, encouraging informed decision-making, and supporting safe and responsible self-medication practices.

Keywords

comprehensibility, readability, intralingual translation, package insert, language style of medication package inserts

---

Úvod

Zrozumiteľnosť medicínskych informácií predstavuje kľúčový predpoklad pre efektívnu komunikáciu medzi odborníkmi a laickou verejnosťou v oblasti zdravotnej starostlivosti. V kontexte rastúceho dôrazu na zodpovedný a aktívny prístup pacienta k vlastnému zdraviu nadobúda táto téma čoraz väčší význam. Jedným z informačných zdrojov, s ktorými prichádzajú pacienti do kontaktu, sú informačné letáky a zrejme najfrekvencovanejšími z nich sú príbalové letáky k liečivám. Ich účelom je sprostredkovať dôležité informácie o správnom používaní lieku, jeho účinkoch, rizikách, kontraindikáciách či možných interakciách, a to spôsobom, ktorý je pre pacienta zrozumiteľný, prístupný a prakticky využiteľný.

V praxi často dochádza k nesúladiu medzi formálnymi požiadavkami na obsah a jazykovú formu informačných letákov a reálnou schopnosťou pacientov tieto informácie dešifrovať a správne interpretovať. Jazyk týchto dokumentov je aj napriek požiadavkám naďalej nadmieru odborný, komplexný a pre bežného čitateľa často nezrozumiteľný. Nedostatočná zrozumiteľnosť môže viesť k rizikám nesprávneho užívania liekov, k nedodržiavaniu liečebného režimu, alebo dokonca k úplnému odmietnutiu liečby, čo má závažné dôsledky nielen pre zdravotný stav jednotlivcov, ale aj pre verejné zdravie ako celok.

V súvislosti so zrozumiteľnosťou sa v posledných rokoch do popredia dostáva koncept intralingválneho prekladu, teda preformulovania textu v rámci toho istého jazyka z jedného štýlu do druhého (napr. z náučného do hovorového). Intralingválny preklad možno považovať za príspevok k lepšej zrozumiteľnosti textov vďaka technikám preformulovania, použitiu synonymie, definície, opisu a i. Tento typ prekladu zohráva v prostredí medicínskych textov čoraz významnejšiu úlohu v snahách o zvyšovanie tzv. zdravotnej gramotnosti populácie. Intralingválny preklad umožňuje zachovať odborný obsah, no zároveň ho sprostredkovať čitateľovi spôsobom,

ktorý podporuje jeho porozumenie, čo má za následok aktívne rozhodovanie a zodpovedné správanie sa v oblasti zdravia. Jeho význam narastá najmä v oblasti patientsky orientovanej komunikácie, kde nestačí len informovať, ale je nutné tiež zabezpečiť, aby bola informácia pochopená.

1 Zrozumiteľnosť a čitateľnosť textu

Skúmanie zrozumiteľnosti je predmetom rôznych výskumov, či už z hľadiska komunikácie, prekladu alebo z hľadiska jazykovo-kultúrneho. V slovenskom prostredí sa tejto problematike venovali a naďalej venujú viacerí autori, ako napríklad Zuzana Bohušová, Juraj Dolník, Ján Findra, Peter Gavora, Jozef Mistrik, Augustín Sokol, Jana Sokolová, Ivan Turek a ďalší. V nasledujúcej časti uvádzame vybrané úvahy a výsledky ich výskumov.

Zrozumiteľnosť a čitateľnosť sú navzájom prepojené pojmy odkazujúce na recepciu textu. Ich skúmanie je podľa Mistrika (1968, 172) „také staré, ako prvý frekvenčný slovník“. Autor tak naznačuje, že zrozumiteľnosť je predmetom výskumu od nepamäti, nakoľko porozumieť tomu, čo robí text zrozumiteľným a čitateľným je dôležitým faktorom efektívnej komunikácie v rôznych oblastiach života od vzdelávania cez komunikáciu na sociálnych sieťach až po reklamu a marketing. Dolník (2003, 68) definuje zrozumiteľnosť ako elementárny predpoklad úspešnosti komunikatívneho diania a tiež kultúrnosti vyjadrovania. Podľa Sokola a Sokolovej (2022, 71) poukazujú čitateľnosť a zrozumiteľnosť na vzťah medzi textom a adresátom a označujú atribúty textov z pohľadu ich recepcie, pričom ide o vzájomný vzťah určitých vlastností textu a určitých vlastností recipienta. Dolník (2003, 69) podobne vo svojej definícii poukazuje na vzťah medzi informačným obsahom textu a jeho vnímaním zo strany čitateľa. Z dostupných informácií sa uplatnia tie, ktoré dokáže čitateľ včleniť do súboru svojich existujúcich poznatkov a mentálnych štruktúr. Zrozumiteľnosť potom podľa Dolníka (2003, 70) spočíva v „navodení stavu uspokojenosti po začlenení informačnej ponuky textu do relevantnej znalostnej štruktúry recipienta“. Je relatívna, subjektívna a presahuje informačný rámec vymedzený jazykovými prostriedkami. Rovnako ako predchádzajúci autori, aj Findra (1980, 258) kladie do popredia recipienta ako určujúci prvok pri jazykovom stvárnení informácie v jazykovom prejave. „Expedient sa v čase tvorby jazykového prejavu intuitívne konfrontuje s adresátom a vzhľadom na to vyberá a využíva jazykové a kompozičné prostriedky. V takomto zmysle sa zreteľ na adresáta resp. snaha expedienta vytvoriť interpretovateľný prejav hodnotí ako zrozumiteľnosť textu (z pozície percipienta)“. Dolník (2003, 70) k vzťahu expedienta a adresáta v procese dorozumievania dodáva, že tak tvorca, ako aj recipient môžu zrozumiteľnosť riadiť.

Súvisiaci pojem čitateľnosť sa zameriava na objektívne jazykové a štylistické vlastnosti textu, ktoré ovplyvňujú jeho prístupnosť (*angl. accessibility*). Ide najmä o dĺžku viet, výskyt odborných výrazov, použitie pasívnych konštrukcií či syntaktickú zložitosť. Čitateľnosť (*angl. readability*) definuje DuBay (2004, 3) ako to, čo robí niektoré texty ľahšie na čítanie než iné a upozorňuje na zamieňanie s čitateľnosťou (*angl. legibility*), ktorá sa týka typu písma a grafickej úpravy textu. Autor vzorca na výpočet zrozumiteľnosti SMOG¹ G. Harry McLaughlin (cit. podľa DuBay 2004, 3) čitateľnosť definuje ako mieru, do akej daná skupina ľudí považuje určité texty za presvedčivé a zrozumiteľné.

Vzťah čitateľnosti a zrozumiteľnosti môže byť vnímaný ako rovnocenný vzťah dvoch veličín, ale tiež ako vzťah vzájomnej nadradenosti a podradenosti. Sokol a Sokolová (2022, 73) navrhujú nazeranie na tieto dva parametre buď ako na dve autonómne entity, alebo na jednu entitu, ktorá zahŕňa tú druhú. Zrozumiteľnosť teda ako komplexnejší pojem zahŕňa čitateľnosť, resp. za nadradený pojem možno považovať čitateľnosť, ktorá zahŕňa zrozumiteľnosť. Mistrik (1968, 177) považuje zrozumiteľnosť za širší pojem ako čitateľnosť, nakoľko sa uplatňuje nielen pri písaných textoch, ale aj pri prehovore. Diferenciáciu čitateľnosti a zrozumiteľnosti navrhujú Sokol a Sokolová (2022, 73) opierať o tri myšlienkové aktivity – identifikačnú, kognitívnu a interpretačnú. V rámci identifikačnej aktivity hovoria autori o percepcii a apercepcii textu, teda vizuálnom vnímaní a vnímaní s porozumením, t.j. identifikácii jeho zmyslu.

1.1 Atribúty zrozumiteľnosti

Zrozumiteľnosť textu sa spája s jeho *presnosťou*. Ak je text nadmieru presný, môže byť ťažko zrozumiteľný, alebo je zrozumiteľný a potom nemusí byť dostatočne presný. Neznamená to však, že len nepresné texty sú zrozumiteľné a presnosť má za následok nezrozumiteľnosť textu. Zrozumiteľnosť textu si vyžaduje istú vyváženosť náročnosti lexikálnych a syntaktických prostriedkov. Opačným pólom zrozumiteľnosti je teda *nezrozumiteľnosť*, ktorá je výsledkom neprimeraného výberu komunikačných prostriedkov. Jazyk vtedy prestáva plniť svoju základnú funkciu.

¹ SMOG (*Simple Measure of Gobbledygook* = jednoduché meranie nezrozumiteľnosti), vzorec na meranie čitateľskej náročnosti textu na základe počtu polysylabických slov. (pozn. autorka)

Ďalším regulatívnym princípom je *primeranosť textu* ako vlastnosť, ktorá predpokladá prispôsobenie textu svojmu účelu. Autor pri tvorbe textu zohľadňuje vek, vzdelanostnú úroveň, mentálnu kapacitu a iné parametre recipienta (porov. Sokol – Sokolová, 2022, 77).

Ohľadom posudzovania zrozumiteľnosti textu sa vynára aj parameter *náročnosti* textu. Každý text je inou mierou náročný pre rôznych recipientov, nakoľko každý recipient pri recepcii textu vkladá do procesu apercepce textu istú individuálnu mieru nadobudnutého vzdelania, motivácie porozumieť a námahy.

K náročnosti textu prispieva jeho *informačná nasýtenosť*. Ako zdôrazňuje Findra (1980, 259), „na komunikovanie náročných odborných informácií sa v náučnom štýle používajú špecifické jazykové a štylistické prostriedky, čím sa informačná nasýtenosť textu posilňuje a tým priamoúmerne stúpa aj jeho náročnosť. Odborný prejav sa tak stáva obsahovo hutným a zároveň pojmovo preťaženým, čo má za následok znižovanie zrozumiteľnosti textu“. Pojmové pomenovania sú z hľadiska všeobecnej zrozumiteľnosti príčinou zložitosti až exkluzivity náučného textu. Regulovanie pojmovej a terminologickej nasýtenosti textu má prvoradý význam pri koncipovaní vedecko-náučných a populárno-náučných textov. Rozhodujúci podiel na informačnej nasýtenosti má teda lexika. Findra ďalej poznamenáva, že v textoch s náročnou lexikou sa uvoľňuje syntax a naopak. Ak by však došlo naraz k uvoľneniu lexiky aj syntaxe, došlo by k „sémantickému rozriedeniu textu“ tak, že by sa dostal za hranicu náučného štýlu (t.j. stal by sa populárno-náučným). Lexika a syntax sú prvky, prostredníctvom ktorých možno informačnú nasýtenosť stupňovať, čo má vplyv na *vnímateľnosť* textu. Aj v náučných textoch sa čiastočne počíta s faktom všeobecnej zrozumiteľnosti. Findra (1980, 261) tiež zavádza pojem *nevyhnutná zrozumiteľnosť*, čo je „miera vnímateľnosti náučného textu z hľadiska odborníka“.

Pri tvorbe zrozumiteľného textu v súvislosti s jeho náročnosťou možno ako na regulatívny parameter poukázať na to, čomu Miko (2011, 105) hovorí *prístupnosť výrazu*. Ide o ohľad na vzdelanie, chápatosť a námahu príjemcu pri vnímaní textu (zrozumiteľnosť, jasnosť, nezrozumiteľnosť, „zasvätenosť“, neprístupnosť reči). Ako príklady tu autor vypočítava obmedzovanie termínov, cudzích slov, zjednodušovanie vetnej stavby, orientačné opakovanie slov, ale tiež používanie príkladov, ilustrácií, vysvetľovania a definícií a i. Prístupnosť je protikladom náročnosti textu a čím je text prístupnejší, tým je zrozumiteľnejší a menej náročný.

Skutočná kvalita textu spočíva v schopnosti sprostredkovať obsah efektívne vzhľadom na kontext. Pisarek (1969, 48) v súvislosti s parametrom náročnosti textu uvádza, že stupeň náročnosti textu nie je priamym ukazovateľom jeho kvality či hodnoty. Medzi textami, ktoré sa vyznačujú vysokou mierou zložitosti, možno nájsť rovnako hodnotné a kvalitné diela ako medzi textami jednoduchými. Zároveň platí, že miera zložitosti nie je ani jediným, ani rozhodujúcim faktorom, ktorý ovplyvňuje čitateľnosť či atraktivitu textu pre jeho adresátov. Z hľadiska recepcie môže byť príliš jednoduchý text pre náročnejšieho čitateľa nezaujímavý alebo dokonca nudný, zatiaľ čo príliš komplikovaný text môže zasa odradiť čitateľa s nižšou čitateľskou gramotnosťou alebo bez dostatočného predbežného poznania. Vyváženie jazykovej náročnosti s ohľadom na cieľovú skupinu je preto kľúčovým aspektom efektívnej textovej komunikácie, obzvlášť v kontexte odborných a informačných textov určených širšej verejnosti.

Medzi činitele, ktoré majú vplyv na zrozumiteľnosť, ďalej patria podľa Mistríka (1968, 174) *zložitosť vyjadrovanej myšlienky*, *pojmová a terminologická náročnosť* a *index opakovania*. Zložitejšie myšlienky vedú k tvorbe zložitejších a rozsiahlejších viet, čím sa úmerne znižuje zrozumiteľnosť textu. Náročnosť spracúvanej témy so sebou prináša presýtenosť textu odbornými termínmi a vysokú frekvenciu cudzích slov. Index opakovania slov, t.j. ich frekvencia poukazuje na bohatosť slovnej zásoby a je ukazovateľom predvídateľnosti. So stúpajúcou predvídateľnosťou rastie miera zrozumiteľnosti textu. Index opakovania závisí od dĺžky skúmaného textu, pričom jeho čitateľnosť je priamoúmerná rozsahu textu.

Zrozumiteľnosť textu podľa Mistríka (1968, 176) rastie s jeho dĺžkou. Jej nárast sa zastaví asi po sto stranách textu. Čím je text rozsiahlejší, tým častejšie sa v ňom opakujú isté výrazy až do takej miery, že obohatia znalostnú bázu recipienta. Ten ich prijme do svojej znalostnej štruktúry a z procesu recepcie textu vychádza pripravený posunúť hranice svojho poznania. Dolník (2003, 71) nazýva tento jav *znalostnou kongruenciou*, s ktorou sa pri procese zoznamovania sa s textom počíta a je súčasťou optimalizácie zrozumiteľnosti. Dochádza tak k akomodácii a asimilácii zároveň: tvorca textu sa prispôsobuje predpokladanej znalostnej sústave recipienta (akomodácia) a zároveň prispôsobuje príjemcu sebe (asimilácia). Ak má byť integrácia nových informácií úspešná, je nutné intuitívne stanoviť primeranú proporciu medzi spoločnými znalosťami a informáciami novými. Tvorca textu zároveň kalkuluje s istými znalosťami recipienta a ten zase očakáva primeranú informačnú ponuku.

1.2 Meranie čitateľnosti a zrozumiteľnosti

Náročnosť textu sa považuje za vlastnosť objektívnu a teda merateľnú (porov. Sokol, Sokolová, 2022, 77; DuBay 2004, 4). Náročnosť textu možno posudzovať intuitívne (porov. Findra, 1980, 257), alebo merať prostredníctvom rôznych vzorcov, ktorých vstupnými hodnotami sú spravidla dĺžka vety, počet slov, rozsah slova podľa počtu grafém alebo slabík a miera opakovateľnosti jazykových prostriedkov. Na vyhodnotenie miery zrozumiteľnosti existujú potom rôzne stupnice, prostredníctvom ktorých možno texty klasifikovať od najjednoduchších na porozumenie po najnáročnejšie.

Meranie zrozumiteľnosti resp. náročnosti textu sa datuje do 20. rokov 20. storočia. DuBay (2004, 2) uvádza, že do roku 1980 existovalo viac ako 200 vzorcov na meranie zrozumiteľnosti. V súčasnosti existuje mnoho softwarových nástrojov, ktoré dokážu výpočet urýchliť a zjednodušiť. Výsledok takýchto meraní hovorí o náročnosti textu pre čitateľa. Hodnotiace stupnice sa často viažu k počtu rokov strávených vzdelávaním na to, aby čitateľ textu porozumel. Medzi najznámejšie vzorce v zahraničnej literatúre patria Flesch Reading Ease, Flesch – Kincaid Grade Level, Gunning – Fog Index, SMOG Index¹, ARI Index² a iné (porov. Sokol, Sokolová, 2022, 77). V slovenskom lingvistickom prostredí je známy Mistríkov vzorec zrozumiteľnosti (porov. Mistrík, 1968, 176) a v stredo európskom priestore prípadne Pisarekov vzorec zrozumiteľnosti (porov. Pisarek, 1969, 44). Vzorce na základe určitých parametrov (napr. počet slabík na slovo, počet slov na vetu) poskytujú numerické hodnotenie náročnosti textu. Je zrejme možné predpokladať, že vzorce, ktoré vznikli v anglofónnom prostredí, nebudú aplikovateľné na slovenské texty.

Vzorce čitateľnosti však zlyhávajú pri kvantifikácii porozumenia z hľadiska recipienta a niektorí autori kvantifikovanie zrozumiteľnosti spochybňujú. Na druhej strane, Fry (cit. podľa DuBay, 2004, 55) uvádza, že články, ktoré sa odvolávajú na meranie zrozumiteľnosti, sú najcitovanejšími zo všetkých typov publikácií v oblasti výskumu vzdelávania. Z výpočtu oblastí, v ktorých sa často tieto vzorce uplatňujú pri výskume zrozumiteľnosti, má veľké zastúpenie oblasť medicíny a zdravia. DuBay (2004, 55) uvádza výskumy rôznych autorov na textoch, ktoré sa týkajú dentálneho zdravia, paliatívnej starostlivosti, informovaných súhlasov, online zdravotníckych informácií, environmentálnych zdravotníckych informácií, či informácií o duševnom zdraví. Bruce a kol. (1981, 3) namietajú, že vzorce zrozumiteľnosti nespĺňajú to, čo sľubujú. Poukazujú na rozdiel medzi meraním prvkov ovplyvňujúcich zrozumiteľnosť (spravidla dĺžka vety a náročnosť lexiky), čo sú podľa autorov len nepriame faktory a parametrami, ktoré ovplyvňujú samotné porozumenie textom (komplexnosť myšlienky, počet prvkov, ktoré si treba zapamätať, stupeň kohézie, rétorická štruktúra, dialekt, kultúrne pozadie, kontext a pod.). Vzorce tiež nezohľadňujú také faktory, akými sú motivácia, záujem, hodnoty, účel či súťaživosť čitateľa. Autori na záver konštatujú, že skutočnými faktormi, ktoré ovplyvňujú čitateľnosť/zrozumiteľnosť textu sú základné znalosti čitateľa vo vzťahu k znalostiam, ktoré predpokladá pisateľ, účel čitateľa vo vzťahu k účelu pisateľa a účel osoby, ktorá text čitateľovi predkladá. Vzorce na výpočet zrozumiteľnosti teda nie sú jednoznačnou odpoveďou na otázku miery porozumenia textu recipientom. Vždy vyvstáva otázka, či zamýšľaná zrozumiteľnosť nachádza odozvu u konkrétneho recipienta.

Vzorce na meranie zrozumiteľnosti textu vznikli vďaka práci jazykovedcov a psychológov. Napriek svojim obmedzeniam predstavujú dôležitý krok v chápaní zrozumiteľnosti a čitateľnosti ako relevantnej vlastnosti textu. Práve ich zavedenie prispelo k tomu, že zrozumiteľnosť sa postupne etablovala ako uznávaná metrika a vytvorila predpoklady pre vznik nových spotrebiteľských požiadaviek na dokumenty v zrozumiteľnom jazyku.

1.3 Porozumenie

Čitateľnosť resp. zrozumiteľnosť textu a porozumenie nie sú synonymami a tak k nim treba aj pristupovať. Z komunikačného hľadiska predstavuje zrozumiteľnosť len jednu stránku komunikačnej výmeny, na druhej strane sa nachádza schopnosť porozumieť. Porozumenie definuje KSSJ (Kačala a kol., 2003) ako schopnosť postihnúť zmysel, pochopenie. Predstavuje základný predpoklad zmysluplnej orientácie vo svete, ovplyvňuje naše vnímanie, rozhodovanie i konanie. Vďaka nemu si vytvárame vzťah nielen k okolitému prostrediu, ale aj k sebe samým. Podľa Gavoru (2008, 52) ide o výlučne ľudskú činnosť. Každodenné situácie si vyžadujú, aby sme dokázali rozpoznať významy, vyhodnotiť dostupné možnosti a zaujať stanovisko. Porozumenie teda nie je len pasívnym prijímaním obsahu, ale aktívnym procesom, ktorý nám umožňuje rozhodovať sa *za* alebo *proti* určitej ponuke, názorom či postojom. Z tohto dôvodu je porozumenie kľúčovým prvkom efektívnej komunikácie, medziľudských vzťahov i fungovania spoločnosti ako celku. Podľa Sokola a Sokolovej (2022, 74)

² ARI Index (*The Automated Readability Index = automatizovaný index čitateľnosti*) metrika, ktorá sa používa na odhad toho, aký vek alebo ročník (v americkom školskom systéme) by mal mať čitateľ, aby porozumel danému textu (pozn. autorka)

je porozumenie súčasťou pojmového myslenia, je principiálne nepozorovateľné a prebieha v dvojakých formách, kognitívnych a jazykových. Gavora (2008, 51) upozorňuje, že v slovenčine nemáme autonómne pomenovanie pre proces porozumenia a jeho výsledok.

Problematika porozumenia textu v spoločnosti rezonuje v súvislosti s tzv. funkčnou gramotnosťou a meraniami PISA, resp. skôr s jeho výsledkami. Funkčná gramotnosť je podľa Gavoru (2000, 19) „úroveň čítania a písania, ktorá je potrebná pre život“ resp. „čítanie a písanie nad úrovňou elementárnej gramotnosti“. Autor tiež uvádza následky nedostatočnej funkčnej gramotnosti – nedostatočné spracovanie verejných informácií, vyhýbanie sa občianskym a verejným aktom, neschopnosť presadiť vlastné práva. K následkom patrí i zanedbávanie vlastného zdravia, neschopnosť prijímania zdravotníckej osvedy a tiež neschopnosť pomôcť vlastným deťom pri ich vzdelávaní. Merania PISA (Programme for International Student Assessment) sa zameriavajú na hodnotenie schopnosti 15-ročných študentov v rôznych oblastiach, vrátane čitateľskej gramotnosti. Tieto testy sú považované za indikátory kvality vzdelávacích systémov a poskytujú cenné dáta o tom, ako dobre sú študenti pripravení na život v modernej spoločnosti, ktorá si vyžaduje vysokú úroveň porozumenia textu. Výsledky PISA testov, ktoré často odhaľujú významné rozdiely medzi jednotlivými krajinami a regiónmi, sú neustále predmetom diskusií, keďže poukazujú na slabé stránky vo vzdelávacích systémoch a varujú pred potenciálnymi dôsledkami nízkej funkčnej gramotnosti v kontexte sociálnej integrácie, zamestnatel'nosti a demokratických procesov (porov. NIVAM, PISA).

Zrozumiteľnosť a porozumenie sú vzájomne previazané. Vzťah medzi zrozumiteľnosťou a porozumením opisuje Bohušová (2024, 5) ako „potenciál verzus konkrétna realizácia prostredníctvom recipientov“. Zrozumiteľnosť možno merať, avšak „výsledok takéhoto merania je neprenosný. [...] Vypovedá skôr o jazykových, čitateľských, fyzických, testových, osobnostných, vekových, vzdelanostných atď. charakteristikách konkrétneho príjemcu, poslucháča alebo čitateľa. Prijemcovia netestujú zrozumiteľnosť, ale porozumenie“ (Bohušová, 2024, 5). Autorka ďalej poukazuje na to, že zrozumiteľnosť nemožno považovať za samozrejmosť – ide o subjektívnu charakteristiku komunikácie či textu, ktorá je podmienená viacerými faktormi na strane odosielateľa aj recipienta. Jej cieľom by malo byť sprostredkovanie významu spôsobom, ktorý umožňuje adresátovi porozumieť obsahu a správne ho interpretovať.

2 Zrozumiteľnosť medicínskych informácií ako súčasť zdravotnej gramotnosti

Zrozumiteľnosť medicínskych textov z pohľadu pacienta – laika je dôležitým prvkom v poskytovaní kvalitnej zdravotníckej starostlivosti. Turek (1997, 6) definuje zrozumiteľný text ako „text, ktorý je ľahko, dobre, príjemne čitateľný, jednoduchý, prehľadný, výstižný, zaujímavý“. Tieto kvality sú dôležité i v kontexte zdravotníckej komunikácie. Text, ktorý spĺňa tieto kritériá, umožňuje pacientovi nielen pochopiť podstatu svojho zdravotného stavu, ale aj aktívne sa zapojiť do svojho liečebného procesu. Pacienti sú však často vystavení odborným informáciám, ktoré sú formulované terminologicky náročným a formálne zložitým spôsobom, čo môže viesť k nedorozumeniam, nesprávnej interpretácii odporúčaní, alebo k zníženej dôvere voči poskytovateľom zdravotnej starostlivosti.

Odborný jazyk v oblasti medicíny i farmácie sa vyznačuje vysokou mierou špecializácie a využívaním terminológie grécko-latinského pôvodu. Z pohľadu odbornej komunity predstavuje tento terminologický systém výhodu – je medzinárodne zrozumiteľný, presný a jednoznačný. V interakcii s laickým pacientom však môže nadmerné používanie medicínskej terminológie a odborného jazyka predstavovať významnú komunikačnú prekážku.

Zdravotná gramotnosť predstavuje podľa Svetovej zdravotníckej organizácie „osobné vedomosti a kompetencie, ktoré sa hromadia pri každodenných činnostiach, sociálnych interakciách, aj naprieč generáciami. Osobné poznatky a kompetencie sú sprostredkované organizačnými štruktúrami a dostupnosťou zdrojov, ktoré ľuďom umožňujú prístup k informáciám a službám, ich pochopenie, hodnotenie a využívanie spôsobom, ktorý podporuje a udržiava dobré zdravie a pohodu pre nich samých a ich okolie“ (WHO, preklad autorka). V slovenskej legislatíve je právo pacienta na informácie zakotvené v Charte práv pacienta, ktorú prijala Vláda SR 11. apríla 2001 uznesením č. 326. Právo na informácie upresňuje Článok 3 v bode 1, kde sa uvádza, že „pacient má právo byť jemu zrozumiteľným spôsobom informovaný o svojom zdravotnom stave, vrátane povahy choroby a potrebných zdravotných výkonov. V prípade maloletých pacientov alebo pacientov pozbavených spôsobilosti na právne úkony, prípadne s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony je potrebné zvoliť vhodnú formu informácie a informovať zákonného zástupcu“ (Charta práv pacientov). Aj komentár k Článku 3 Charty práv pacienta uvádza povinnosť zdravotníckych pracovníkov poskytnúť poučenie, ktoré sa musí vykonať zrozumiteľne, ohľaduplne, bez nátlaku, s možnosťou a dostatočným časom slobodne

sa rozhodnúť pre informovaný súhlas a tiež spôsobom primeraným rozumovej a vôľovej vyspelosti a zdravotnému stavu osoby, ktorú má poučiť.

Zdravotnú gramotnosť pre WHO definoval D. Nutbeam v roku 1998 a stanovil tri úrovne zdravotnej gramotnosti – základnú/funkčnú, komunikatívnu/interaktívnu a kritickú. Funkčnú gramotnosť definuje ako situáciu, kedy pacient dokáže čítať, rozumieť a konať na základe informácií týkajúcich sa zdravia. Kritická zdravotná gramotnosť ako najvyšší stupeň znamená úroveň zdravotnej gramotnosti, kedy pacient dokáže kriticky vyhodnocovať zdravotnícke informácie a používať ich spôsobom, ktorý zabezpečuje prevzatie kontroly nad vlastným zdravím (Nutbeam, 2000, 263). Zrozumiteľnosť je teda v kontexte medicínskych informácií považovaná za dôležitý parameter a je tiež legislatívne ukotvená.

Zrozumiteľné informovanie pacienta ako človeka v núdzi je tiež predmetom etických úvah. Požiadavka komunikatívnosti je jednou z požiadaviek na osobnosť lekára a na výkon lekárskeho povolania. Medicína je jednou z oblastí, v ktorej možno pozorovať prejavy mocenskej, odbornej a komunikačnej asymetrie. Ako uvádza Farkašová Iannaccone a kol. (2016, 15), vzhľadom na vzdelanostnú asymetriu vzťahu lekár a pacient – laik určoval základný rámec vzájomnej komunikácie lekár, avšak už v druhej polovici 20. storočia dochádza k postupným zmenám v tomto paternalistickom modeli. Zdôrazňuje sa spolupráca, spoluzodpovednosť a komplementarita, pričom vzťah nadradenosti a podradenosti je nahrádzaný partnerským vzťahom v medziach odbornosti. Primeraná kvalita komunikácie lekára s pacientom má priaznivý dosah na pacientovo prežívanie liečebného procesu a môže do značnej miery ovplyvniť úspech liečby i prežívanie miery vlastnej dôstojnosti.

V zahraničnej literatúre, ktorá sa zaoberá výskumom zrozumiteľnosti patientskych informácií možno pozorovať dôraz na istú mieru angažovanosti, sebavedomia a emancipácie dnešných pacientov. Korning Zethsen (Korning Zethsen, 2018, 86) uvádza, že angažovaní občania západného sveta žiadajú zrozumiteľné informácie o svojich daňových priznaniach, účtoch za elektrinu a tiež informáciách o svojom zdraví, pričom prístup k informáciám, ktorý sa v súčasnosti s rozmachom internetu zjednodušil, nie je to isté, ako ich zrozumiteľnosť, skôr naopak. Autorka argumentuje, že prístup k informáciám, ale nie k ich porozumeniu, môže byť niekedy skôr horším variantom. Nedostatok zrozumiteľnosti poskytovaných informácií pripisuje viacerým faktorom, medzi ktoré radí nedostatok zdrojov na zabezpečenie primeranej zrozumiteľnosti, neznalosť, nedbalosť, či pokus o nastolenie mocenskej kontroly (porov. Korning Zethsen, 2018, 79).

Vzhľadom na to, že pacient nemôže vždy klásť doplňujúce otázky (napr. pri čítaní príbalového letáku, lekárskej správy s nálezom, či pri online komunikácii), sa stáva zvyšovanie jazykovej prístupnosti zdravotníckych informácií etickým aj praktickým záväzkom zdravotníkov i autorov odborných a informačných materiálov. Prístup k zrozumiteľným informáciám je jedným z piatich kľúčových bodov tzv. *patient empowerment*, t.j. posilňovania práv pacienta. Podľa dokumentu Európskeho patientskeho fóra z r. 2015 pacienti dokážu robiť informované rozhodnutia o svojom zdraví vtedy, keď majú prístup ku všetkým súvisiacim informáciám v zrozumiteľnom formáte (porov. Patient empowerment campaign).

3 Intralingválny preklad ako príspevok k vyššej zrozumiteľnosti odborných textov

Intralingválny preklad, teda úprava textu v rámci toho istého jazyka, je málo preskúmaným typom prekladu, ktorý má za cieľ zvýšiť prístupnosť textu. Ide o proces, pri ktorom sa obsah textu transformuje tak, aby bol pochopiteľný širšiemu publiku, pričom sa rešpektuje jeho pôvodný význam. Oblasť intralingválneho prekladu sa dostáva sa do pozornosti translatologickeho výskumu až v posledných, približne dvoch desaťročiach. Hoci Baker v úvodnom texte k prvému vydaniu Routledge Encyclopedia of Translation Studies poukázala na tento typ prekladu už v roku 1997 a označila ho za málo rozpracovaný (Baker – Saldanha eds. 2009, xviii), no vôbec nie zanedbateľný, prvá ucelená publikácia o intralingválnom preklade The Routledge Handbook of Intralingual Translation vyšla až v roku 2024.

V slovenskej translatologickej literatúre nachádzame len málo zmienok o tomto type prekladu a ucelené spracovanie jeho teoretických východísk absentuje rovnako, ako je tomu v medzinárodnom meradle. Situácia sa však postupne mení a intralingválny preklad začína byť zaujímavým aj v našom prostredí, spravidla jeho praktické aplikácie.

Pojem vnútrojazykový alebo intralingválny preklad sa v odbornej literatúre definuje ako interpretácia verbálnych znakov prostredníctvom znakov toho istého jazyka (Jakobson, 1959, 233), preklad v rámci toho istého jazyka (Popovič, 1983, 219), či prepis zdrojového textu do textu cieľového so zámerom neutralizácie potenciálnej bariéry v porozumení (Hill-Madsen, 2019, 538). Termín prvýkrát uvádza Roman Jakobson (Jakobson, 1959, 233) vo svojej eseji „On linguistic aspects of translation“. Definuje tri typy prekladu: interlingválny, nazývaný tiež „translation proper“ (Korning Zethsen, 2010, 797), teda preklad v pravom

slova zmysle, potom preklad intralingválny a intersemiotický. Na rozdiel od Jakobsona Toury (cit. podľa Whyatt, 2017, 177) rozlišuje preklad intersemiotický a intrasemiotický, v rámci ktorého vyčleňuje ďalšie dve kategórie: interlingválny a intralingválny. Eco (2008, 101) hovorí o interpretácii textu, ktorá môže byť intersystemická, t.j. medzi dvoma jazykmi, ale tiež intrasystemická, teda v rámci rovnakého jazyka – prostredníctvom seba samého, a to použitím synonymie, definície, parafrázovania, komentára, vyvodzovania a dokonca paródie ako extrémnej formy interpretácie. Jednotná definícia intralingválneho prekladu doposiaľ neexistuje. Pokus o jeho definíciu nachádzame u viacerých autorov, napr. KorningZethsen (2009), Korning Zethsen – Hill-Madsen (2016), Whyatt (2017), Hill-Madsen (2019).

Hoci nevedome, v skutočnosti jednotlivci často používajú intralingválny preklad na sprostredkovanie informácií niekomu, kto nezdíeľa ich referenčný rámec, napríklad pri komunikácii medzi odborníkmi a laikmi, pri komunikácii s jedincami s nedostatočnou jazykovou kompetenciou, pri vyučovaní a zaradení nových pojmov vo výklade pre študentov alebo pri komunikácii s osobami so špeciálnymi potrebami prispôsobujeme svoju výpoveď tak, aby sme doručili príjemcovi informáciu v čo najzrozumiteľnejšej podobe. Už Schleiermacher, popredný predstaviteľ filozofického smeru hermeneutika, vo svojej eseji „On different methods of translating“ z roku 1813 konštatuje, že „s prekladom v jeho rozličných podobách sa stretávame všade okolo nás a nemusíme pritom ani prekračovať hranice toho istého jazyka“ (Schleiermacher, 1813, 1). Na priblíženie sa myšlienkovému svetu partnera komunikačnej výmeny poukazuje aj Whyatt (2017, 178), keď píše, že „the two parties who need to exchange information do not share the same language (code) and the same frame of reference (system of concepts, e.g., culture). Successful reformulation of the message might also involve reconceptualization to match the TL readers' frame of reference.“ (*Dve strany, ktoré si potrebujú vymeniť informácie, nezdíeľajú rovnaký jazyk (kód) a rovnaký referenčný rámec (systém konceptov, napr. kultúru). Úspešné preformulovanie správy môže zahŕňať aj rekonceptualizáciu tak, aby zodpovedala referenčnému rámcu čitateľov textu v cieľovom jazyku.*) (Whyatt, 2017, 178, preklad autorka).

V súvislosti so začlenením intralingválneho prekladu do translačných štúdií možno pozorovať dva protichodné postoje. Jedna skupina autorov (Korning Zethsen, Hill-Madsen, Whyatt a i.) sa zasadzuje za jeho zrovnoprávenie s interlingválnym prekladom. Autori argumentujú, že u oboch typoch prekladu dochádza k rovnakému mechanizmu prenosu a oba typy prekladu sa vyznačujú snahou o dosiahnutie ekvivalencie. Rozdiel medzi nimi spočíva v tom, že „pri tvorbe cieľového textu v intralingválnom preklade nedochádza k prepínaniu do druhého jazyka pri súčasnom potlačení zdrojového jazyka“ (Whyatt, 2017, 179). Autori ako Mosop (2016), Eco (2008) a i. argumentujú proti takémuto náhľadu, špeciálne v oblasti literárnej vedy a filozofie, Mosop dokonca nazýva tento typ prekladu *cislacion* (v protiklade k *translation*) pretože „preklad je prenášanie správy na vzdialenú stranu hranice medzi jazykmi, zatiaľ čo *cislacion* je prenášanie správy na nové miesto, pričom zostáva na „tejto strane“ hranice“ (Mosop, 2016, 2).

V kontexte intralingválneho prekladu môžu byť uplatňované stratégie ako preformulovanie terminologicky náročných alebo odborne špecifických výrazov, zjednodušenie syntaktických štruktúr či doplnenie vysvetľujúcich poznámok, a to s cieľom zvýšiť zrozumiteľnosť textu. Uvedené prístupy sa osvedčujú najmä v oblastiach, akými sú vzdelávanie, právna prax, medicínske prostredie alebo verejná správa, kde je prioritou dosiahnuť efektívnu a jasnú komunikáciu. Postupy intralingválneho prekladu sa stali súčasťou normy ISO 17100 z roku 2015 – príloha F. Táto norma upravuje požiadavky na všetky aspekty prekladateľského procesu, ktoré priamo ovplyvňujú kvalitu a poskytovanie prekladateľských služieb (porov. Whyatt, 2017, 184).

Význam intralingválneho prekladu v súčasnosti v kontexte spoločenských a kultúrnych zmien, ktoré prinieslo 21. storočie, narastá. Mnohé spoločnosti sa stávajú jazykovo i kultúrne heterogénnejšími, čím sa zvyšuje potreba sprístupniť obsah aj tým skupinám obyvateľstva, ktoré síce ovládajú daný jazyk, no nie sú oboznámené s jeho odbornou, úradnou či inštitucionalizovanou podobou. Nejde teda len o prostriedok zjednodušenia napr. odborného textu pre konkrétnu cieľovú skupinu, ale o nástroj, ktorý napomáha zachovávať inkluzívnosť, rovnosť prístupu k informáciám a aktívnu účasť jednotlivcov na spoločenskom dianí. Ako reakciu na rozvoj informačnej spoločnosti, takmer neobmedzený prístup k informačným zdrojom a vysokú entropiu informácií v posledných rokoch môžeme pozorovať zvýšený dôraz na zrozumiteľnosť komunikovaných informácií. Ako uvádza Korning Zethsen (2009, 809), „súčasní daňoví poplatníci, pacienti, zákazníci, resp. konzumenti už nechcú tolerovať nezrozumiteľnosť inštrukcií a nadradenosť expertného vyjadrovania“. Požadujú zrozumiteľnú komunikáciu. Používaný jazyk by mal byť prispôbený úrovni cieľovej skupiny, a to tak vzdelanostnej, ako aj jazykovej.

3.1 Používanie odbornej terminológie ako nástroja mocenského odstupu

Pri bližšom pohľade na používateľov rovnakého jazyka je zrejmé, že hoci všetci zdieľajú spoločný jazykový základ, nejde o homogénnu skupinu jednotlivcov a možno ich zadeliť do skupín podľa veku, vzdelania

či profesijného zamerania. Každá profesijná skupina vyvíja špecifický jazyk, terminológiu a spôsoby komunikácie, ktoré sa realizujú v ich odborných oblastiach. Tento jazyk vnútri profesijného spoločenstva môže spôsobiť problémy pri pokuse o vzájomnú komunikáciu medzi členmi rôznych profesijných komunit. Navodenie spolupráce a efektívna zrozumiteľná komunikácia v tomto kontexte si preto vyžaduje istú mediáciu cez hranice jednotlivých disciplín či voči vonkajšiemu svetu. V rámci jednej komunity zdieľame istý mentálny lexikón – súbor špecifických výrazov, definícií a konceptov, ktoré sú známe iba členom tejto komunity. Tento lexikón slúži ako základ pre efektívnu a rýchlu výmenu informácií, ale zároveň vytvára bariéry pre tých, ktorí nie sú súčasťou danej komunity. Komunikátor musí nielen rozpoznať rozdiely medzi rôznymi odbornými jazykmi, ale dokáže flexibilne prepínať medzi týmito lexikónmi a prispôbovať svoje vyjadrovanie v závislosti od kontextu. Ako upozorňuje Bohušová (2024, 31), „preklady z jedného štýlu do druhého si vyžadujú najmasívnejšie zásahy“.

Používanie odborného jazyka v komunikácii možno považovať za príznak sociálneho statusu a príslušnosti k istej profesijnej skupine, nakoľko zahŕňa špecifickú terminológiu a frázy typické pre danú odbornosť. Jeho používanie na jednej strane poukazuje na spolupatričnosť v rámci profesie, na druhej strane vytvára komunikačnú bariéru medzi profesionálmi a ľuďmi mimo odboru (Whyatt, 2017, 184). Môžeme tak na jednej strane vnímať zrozumiteľnú komunikáciu vo vnútri istej profesijnej skupiny používateľov, ale tiež narážanie na bariéru nepochopenia pri komunikačnom strete s vonkajším svetom. Ako už bolo spomenuté vyššie, nasýtenosť textu odbornými výrazmi a termínmi znižuje jeho zrozumiteľnosť a zvyšuje náročnosť pri porozumení. Často sa venuje málo pozornosti tomu, ako laická verejnosť vníma verejne dostupné odborné texty či oficiálne dokumenty. Laická verejnosť môže vnímať používanie odborného jazyka v komunikácii ako výraz ignorácie, neobľúbivosti či priamo prevažujúceho a mocenského odstupu, ba až ostrakizácie. Intralingválny preklad možno považovať za účinný prostriedok na navodenie istej komunikačnej rovnováhy medzi týmito dvomi svetmi a prekonanie znalostných bariér. Žijeme v období, kedy prístup k znalostiam už dávno nie je exkluzívne určený len pre expertov v danej oblasti. Stále viac sa ukazuje, že v komunikácii treba brať do úvahy aj potenciálneho laického recipienta. Taktiež vzniká riziko vyhľadávania informácií zo zdrojov, ktoré nemusia byť relevantné, ak sa recipient nedokáže zorientovať v informáciách podaných odborníkom. V prípade odborných medicínskych informácií, ak je pacient nútený vyhľadať si informácie sám, môže naraziť na dezinformácie z neoverených zdrojov a rovnako sa kvôli uplatňovanej mocenskej nerovnováhe môže naštrbiť dôvera medzi ním a zdravotníckym pracovníkom, v ktorého opatere sa nachádza.

3.2 Intralingválny preklad a texty z oblasti medicíny

Správnu komunikáciu s pacientom možno považovať za významnú a neoddeliteľnú súčasť liečebného procesu, pretože s poučeným a zorientovaným pacientom, ktorý príde na vyšetrenie či medicínsky zákrok, možno nadviazať partnerský vzťah. Priaznivý vzťah medzi pacientom a medicínskym pracovníkom, či už je to lekár, sestra, rehabilitačný pracovník alebo ošetrovateľ, uľahčuje vzájomnú spoluprácu a liečbu samotnú, pretože nesprávne pochopenie a komunikácia ohľadom stanovenia diagnózy a liečby môže mať závažné dôsledky.

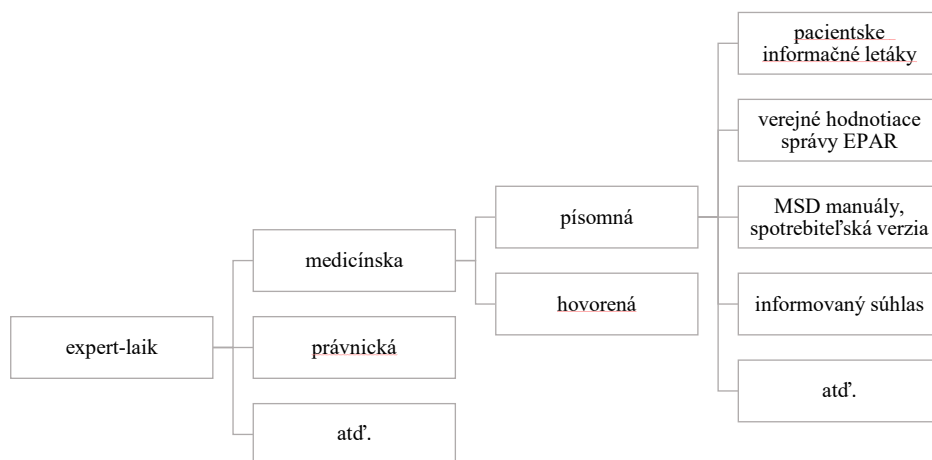
V oblasti medicínskych textov vidíme priestor pre štúdium a aplikáciu procesov intralingválneho prekladu ako nástroja pre lepšiu zrozumiteľnosť v súvislosti s jazykom a štýlom informačných a príbalových letákov v liečivách, informovaných súhlasov, patientskych zdravotných záznamov, vyhlášok či vysokoškolských učebných textov, ktoré vznikajú stylistickými úpravami odborných textov z jednotlivých oblastí medicíny. Pacient má právo na zrozumiteľné informácie o svojom zdravotnom stave a možnostiach liečby, ktoré vyplývajú nielen z etických princípov medicíny, ale aj z legislatívnych rámcov mnohých krajín.

Klasifikáciu intralingválnych prekladov z odborného jazyka medicíny do jazyka laického recipienta znázorňuje graf podľa Hill-Madsena (Hill-Madsen, 2022, obr. 2):

Graf 1 Klasifikácia intralingválnych prekladov z odborného jazyka medicíny do jazyka laického recipienta

(Zdroj: Hill-Madsen, 2022, obr. 2, preklad autorka)

Príbalová informácia pre používateľa ako zjednodušený text zo zdrojového Súhrnu charakteristických vlastností lieku je príkladom intralingválneho prekladu odborného textu v slovenskom jazykovom prostredí. Jej primárnym cieľom je preformulovať odborné informácie do zrozumiteľnej podoby pre širokú verejnosť. Korning Zethsen (2009, 806, preklad autorka) považuje tento typ textu za intralingválny preklad motivovaný parametrom vedomostí: „Typical intralingual translations instigated by the parameter of knowledge (explanatory translations) are typically of the expert-to-layman kind (patient package inserts containing information on medicine, tax leaflets based on new legislation, manuals for durable consumer goods) or children’s versions (easy-readers) of classical texts.“ (*Typické intralingválne preklady, ktoré vychádzajú z parametra vedomostí (vysvetľujúce preklady), sú zvyčajne prekladmi odborných textov pre laikov (príbalové letáky k liekom, informačné letáky k novej daňovej legislatíve, manuály k spotrebnému tovaru) alebo detské verzie klasických diel.*)

3.3 Pacientsky informačný leták – písomná informácia pre používateľa ako zdroj zrozumiteľných informácií o liečive

Písomná informácia pre používateľa je záväzným a dôležitým písomným zdrojom informácií o lieku určená pre pacienta. Súbor informácií v podobe letáka má pacientovi poskytnúť základné údaje o lieku potrebné na jeho správne užívanie, a to jasným, zrozumiteľným jazykom bez odborných termínov. Pri voľnopredajných liekoch by navyše mali byť uvedené aj odporúčania, ktoré pomôžu pacientovi pri výbere vhodného lieku. Bernardini a kol. (cit. podľa Palagyi – Gibala, 2007, 165) potvrdili analýzou štruktúry PIL, že pacienti sa najčastejšie zaujímajú o tú časť PIL, ktorá popisuje nežiaduce účinky liekov. Autori považujú za veľmi dôležité, aby pacienti vedeli na základe údajov o nežiaducich účinkoch lieku uvedených v PIL správne posúdiť mieru rizika terapie.

PIL ako príbalová tlačovina v balení hromadne vyrábaných liečivých prípravkov a jej jazykové náležitosti či miera zrozumiteľnosti sa už dávnejšie stala predmetom jazykovedného výskumu v zahraničí a v súčasnosti sa stáva predmetom jazykovedného záujmu aj v našich podmienkach. Oficiálna informácia o liečive publikovaná na webových stránkach Štátneho ústavu pre kontrolu liečiv (ŠÚKL) má dve podoby – jednak je to PIL a jednak tzv. Súhrn charakteristických vlastností lieku (SPC). PIL je príbalová informácia pre laického používateľa, no SPC je naproti tomu odborný dokument, ktorý obsahuje podrobné informácie o lieku určené predovšetkým zdravotníckym pracovníkom (lekárom, lekárnikom) a patrí k povinnej dokumentácii liečiva. Na rozdiel od PIL nie je súčasťou balenia lieku. Ku každému registrovanému lieku ho možno vyhľadať na webe ŠÚKL, v prípade centralizovane registrovaných liekov aj na stránke Európskej liekovej agentúry (EMA).

Zhrnutie jednotlivých atribútov SPC a PIL a ich prehľadné porovnanie ohľadom určenia, použitého jazyka, obsiahnutých informácií a štruktúry zobrazuje Tabuľka 1:

Tabuľka 1 Porovnanie jednotlivých vlastností SPC a PIL

	SPC	PIL
určenie	pre lekárov a farmaceutov	pre pacientov
jazyk	odborný, podrobný a technický	jednoduchý, zrozumiteľný

informácie	vedecké a farmakologické informácie	praktické informácie o užívaní lieku
štruktúra	môže byť dlhšia a zložitejšia	musí byť prehľadná a ľahko čitateľná

3.4 PIL ako intralingválne upravený text SCP

Príbalové letáky k liečivám predstavujú špecifický žáner, ktorého cieľom je sprostredkovať zrozumiteľným a presným spôsobom medicínske informácie pacientom. PIL má primárne informatívnu funkciu, no obsahuje aj prvky inštrukcií, pretože jeho cieľom je sprostredkovať pacientom presné a jasné informácie o lieku, jeho použití, dávkovaní, možných nežiaducich účinkoch a iných dôležitých aspektoch. Vzhľadom na túto funkciu sa v PIL využíva informačný slohový postup a prípadne aj opisný slohový postup na opis charakteristiky lieku, zloženia a účinkov. Dôsledne sa tu používajú oznamovacie vety, prevládajú jednoduché rozvítené vety. Lexika týchto dokumentov má byť odbremenená od nadmerného množstva odbornej terminológie, zložitých výrazov a cudzích slov.

Text PIL je štruktúrovaný, poradie informácií je záväzne dané. Štruktúra a požiadavky na obsah príbalového letáka vznikli na základe konzultácií Európskej liekovej agentúry s patientskymi organizáciami a prvýkrát boli uvedené do platnosti v roku 1992 pod označením Smernica č. 92/27/EHS, ktorý v roku 2001 nahradila norma pre príbalové letáky, upravená Smernicou EU 2001/83/EHS. Článok 59 piatej Hlavy tejto Smernice stanovuje, aké informácie pre spotrebiteľov, upozornenia na riziká, vedľajšie účinky a možné interakcie musia byť v letákoch zahrnuté a do akej miery majú byť podrobne spracované. Upravuje sa aj podrobná štruktúra PIL a presné poradie jednotlivých informácií.

PIL sa vypracuje v súlade s SPC ako zjednodušená verzia tohto dokumentu. Článok 63 piatej Hlavy Smernice 2001/83/ES uvádza, že „príbalový leták musí byť napísaný a navrhnutý tak, aby bol jasný a zrozumiteľný a aby užívateľom umožňoval náležite konať, v prípade potreby s pomocou odborných zdravotníckych pracovníkov. Príbalový leták musí byť jasne čitateľný v úradnom jazyku alebo úradných jazykoch členského štátu, v ktorom sa liek uvádza na trh, ako je stanovené na účely tejto smernice týmto členským štátom.“

Dôsledné dodržiavanie jednotnej štruktúry PIL a tiež jeho vysokú mieru zrozumiteľnosti zabezpečuje šablóna, tzv. Quality review document template (QRD template). Pri schvaľovaní nového lieku v rámci centrálnej registrácie liekov EÚ sa QRD šablóna používa povinne. Šablóna je k dispozícii vo všetkých úradných jazykoch EÚ, čo uľahčuje jazykovú harmonizáciu dokumentácie. Z dôvodu zabezpečenia vysokej miery zrozumiteľnosti je tiež nevyhnutné primerane opatriť aj technickú stránku a parametre tlače príbalových letákov.

Podľa zahraničných autorov (Nisbeth Brøgger, 2011, 3) je text PIL aj napriek odporúčaniam európskej legislatívy ešte stále príliš zložitý a neprimeraný potrebám a schopnostiam laických používateľov. Do úvahy zrejme treba zobrať aj fakt, že v prípade PIL ide zväčša o preklad z iných jazykov a zrozumiteľnosť takýchto textov je zrejme dôsledkom schopnosti prekladateľa vytvoriť čitateľný a prístupný text v cieľovom jazyku, t.j. zaradiť pri tvorbe cieľového textu stratégie intralingválneho prekladu. Okrem toho Nisbeth Brøgger (2011, 4) konštatuje, že výskum masovej komunikácie dospel k záveru, že mnohí autori si v osobe príjemcu nesprávne vizualizujú osoby s podobným vzdelaním a sociálnym pozadím, teda svojich príbuzných, priateľov, ľudí z blízkeho okolia, kolegov či nadriadených, čo je často problematické a aj z tohto dôvodu dochádza k preceňovaniu schopností laických recipientov. Neschopnosť opustiť predstavu a status experta v danej oblasti úzko súvisí s vyššie spomenutým a bráni uvedomiť si, čo predstavuje pre laického recipienta problém a bariéru v porozumení.

V nasledujúcej časti možno pozorovať zmeny, ktoré nastali pri intralingválnom prispôbení SCP lieku Neurol na príbalový leták určený pacientovi, konkrétne v časti o vzniku závislosti od lieku. Pri tvorbe PIL sa často na preformulovanie textu používa synonymia, definícia, explikácia opisom, vynechanie informácií, ktoré nie sú pre pacienta užitočné či potrebné, alebo naopak, doplnenie informácií. Možno pozorovať aj zmenu usporiadania informácií či nedostatky textu, akými sú gramatické chyby.

SCP	PIL
4.4 Osobitné upozornenia a opatrenia pri používaní Závislosť Užívanie benzodiazepínov môže viesť k rozvoju fyzickej a psychickej závislosti od týchto liekov. Riziko vzniku závislosti sa zvyšuje s dávkou a trvaním liečby, vyššia je aj u pacientov s liekovou závislosťou a alkoholizmom v anamnéze. Závislosť sa môže prejaviť pri terapeutických dávkach a/alebo u pacientov bez individuálnych rizikových faktorov. Existuje zvýšené riziko závislosti pri použití viacerých benzodiazepínov bez ohľadu na anxiolytickú alebo hypnotickú indikáciu. Abúzus Zneužívanie lieku je známym rizikom alprazolamu a iných benzodiazepínov, a pacientov užívajúcich alprazolam je potrebné starostlivo sledovať. Alprazolam môže byť predmetom nevhodného používania. Zaznamenali sa prípady úmrtí z dôvodu predávkovania, keď sa alprazolam zneužíval v kombinácii s inými liekmi utlmujúcimi centrálny nervový systém (CNS), vrátane opioidov, iných benzodiazepínov a alkoholu. Tieto riziká je potrebné vziať do úvahy počas predpisovania alebo podávania alprazolamu. Aby sa tieto riziká znížili, má sa predpisovať čo najmenšie množstvo lieku a pacienta je potrebné poučiť o správnom uchovávaní lieku a o potrebe vrátiť nespotrebovaný liek do lekárne (pozri časti 4.2, 4.8 a 4.9). Príznaky z vysadenia lieku (abstinénne príznaky): Ak vznikne fyzická závislosť, náhle ukončenie liečby môže vyvolať abstinénne príznaky. Tie sa môžu prejaviť bolesťami hlavy, bolesťami svalov, extrémnou úzkosťou, napätím, nepokojom, zmätenosťou a podráždenosťou. V závažných prípadoch sa môžu vyskytnúť i nasledujúce príznaky: derealizácia, depersonalizácia, hyperakúzia, necitlivosť a brnenie končatín, precitlivosť na svetlo, hluk a fyzický kontakt, halucinácie alebo epileptické záchvaty (pozri časti 4.2 a 4.8).	2 Čo potrebujete vedieť predtým, ako užijete Neuro Vznik závislosti Užívanie liekov zo skupiny benzodiazepínov môže viesť k rozvoju fyzickej a psychickej závislosti od týchto liekov. Riziko závislosti sa zvyšuje s dávkou a dĺžkou liečby; môže byť vyššia u pacientov so sklonom k zneužívaniu alkoholu alebo liekov. Závislosť na liekoch sa môže vyskytnúť i pri odporúčaných dávkach. Zvýšené riziko závislosti na liekoch sa prejavuje i pri kombinovanej liečbe viacerých benzodiazepínov. Príznaky z vysadenia lieku: Ak vznikne závislosť, náhle ukončenie liečby môže vyvolať abstinénne príznaky. Tie sa môžu prejaviť bolesťami hlavy, bolesťami svalov, nadmernou úzkosťou, napätím, nepokojom, zmätenosťou, podráždenosťou a nespavosťou. V závažných prípadoch sa môžu vyskytnúť i: pocit nereálnosti, pocit odcudzenia a neprirodzenosti vo vzťahu k okoliu alebo k sebe samému, citlivosť na zvuk, necitlivosť a brnenie končatín, precitlivosť na svetlo, hluk a fyzický kontakt, halucinácie alebo epileptický záchvat. pluné

Obrázok 1 Ukážka intralingválnych zmien pri zjednodušovaní SCP na PIL

Farebné značenie použité v obrázku má nasledovnú funkciu:

- **sivá** – chýbajúca alebo nadbytočná informácia v porovnaní s referenčným textom,
- **fialová** – cudzie slová a odborné výrazy, označenie termínov, ktoré si vyžadujú preklad, definíciu alebo vysvetlenie,
- **žltá** – reformulácia pôvodného textu pri zachovaní významu s cieľom zjednodušiť text,
- **zelená** – synonymické alternatívy bez zmeny významu,
- **červená** – chyby (gramatika, pravopis, číslovanie).

3.5 Test zrozumiteľnosti PIL

Zrozumiteľnosť príbalovej informácie sa testuje. Úspešné testovanie zrozumiteľnosti PIL je podmienkou pre uvedenie lieku na trh, či predĺženie jeho registrácie. Zákon č. 362/2011 Z. z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach a o zmene a doplnení niektorých zákonov § 62 (8) b) hovorí, že „Písomná informácia pre používateľa (PIL) humánneho lieku musí obsahovať výrazy, ktoré sú zrozumiteľné pre širokú verejnosť.“ Paragraf 62 (2) uvádza, že „PIL humánneho lieku musí byť čitateľná, jasná a zrozumiteľná a v jej texte sa zohľadňujú aj výsledky konzultácií s cieľovou skupinou pacientov“. Presná metóda na vykonanie testu zrozumiteľnosti nie je definovaná. Štátny ústav pre kontrolu liečiv akceptuje testy zrozumiteľnosti a ich výsledky v slovenskom alebo anglickom jazyku.

Test zrozumiteľnosti PIL je zákonom stanovená procedúra, ktorej výsledky sa musia doložiť pri registrácii lieku, predĺžení registrácie, alebo pri rozsiahlych zmenách textu PIL. Test zrozumiteľnosti PIL znamená otestovanie zrozumiteľnosti PIL-u vybranou skupinou ľudí, pričom samotné testovanie nezabezpečuje kvalitu informácií, ale má poukázať na problémové časti, ktoré sa majú následne opraviť.

Záver

Zrozumiteľnosť medicínskych textov, najmä príbalových letákov, predstavuje jeden z faktorov efektívnej zdravotnej komunikácie. Výsledky výskumu jazykovej povahy týchto textov môžu poskytnúť dôležité poznatky o tom, aké jazykové a štylistické prvky ovplyvňujú porozumenie týchto textov a aké stratégie je možné využiť na ich optimalizáciu. Nedostatočná zrozumiteľnosť zdravotníckych informácií môže viesť k nepochopeniu pokynov, nesprávnemu užívaniu liekov a v konečnom dôsledku k ohrozeniu zdravia pacienta. Preto je nevyhnutné hľadať riešenia, ktoré podporia lepšiu orientáciu pacienta v medicínskych textoch a umožnia mu prijímať informované rozhodnutia o vlastnom zdraví. Intralingválny preklad sa v tomto kontexte javí ako funkčný nástroj, ktorý umožňuje transformovať vysoko odborné texty do podoby, ktorá je prístupná širšiemu spektru čitateľov. Uplatnením techník preformulovania, synonymie, explikácie, používania definícií a simplifikácie môže tento typ prekladu pomôcť preklenúť priepasť medzi odbornou terminológiou a bežným jazykovým prejavom. Jeho využitie v oblasti zdravotnej komunikácie si nachádza svoje miesto v medzinárodnom meradle a tento potenciál treba intenzívnejšie a programovo využívať aj v našich podmienkach. Tento typ prekladu môže nielen zvýšiť úroveň zdravotnej gramotnosti populácie, ale aj podporiť aktívnejší prístup pacientov k dodržiavaniu liečebného režimu.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAKER, Mona – SALDANHA, Gabriela (eds.). 2009. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge, 2009. 674 s. ISBN 978-0-415-36930-5
- BOHUŠOVÁ, Zuzana. 2024. Accessible! An opposition-based focus on understandable language. [online]. In *Translation Studies and Its Contexts*, Vol. 9: To Understand Is to Be Free. Vienna: Praesens Verlag, 2024. 367 s. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/gcx1U>
- BOHUŠOVÁ, Zuzana. 2024. Neutralizations as Tools of Comprehensibility: Using Translation as an Example. [online]. In *Translation Studies and Its Contexts*, Vol. 9: To Understand Is to Be Free. Vienna: Praesens Verlag, 2024. 367 s. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/kxoTY>
- BRUCE, Bertram C. – RUBIN, Ann D. – STARR, Kathleen S. 1981. *Why readability formulas fail*. [online]. In *IEEE. Transactions on Professional Communication*. Vol. PC-24, č. 1, s. 50-52. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/i2Zn>
- DOLNÍK, Juraj. 2003. Zrozumiteľnosť textu. In *Komunikácia a text*. Zborník materiálov z vedeckej konferencie. Prešov: Náuka, 2003. s. 68 – 74. ISBN 80-89038-21-2
- DuBAY, William Henry. 2004. The Principles of Readability. [online]. Costa Mesa, CA: Impact Information. 76 s. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/jfRPZ>
- ECO, Umberto. 2008. Experiences in translation. University of Toronto Press, 2008. 112 s. ISBN 978-0802096142
- EMA. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/XT4>
- FARKAŠOVÁ IANNACCONE, Silvia a kol. 2016. Etické aspekty komunikácie v medicíne. [online]. Košice: LF UPJŠ 2016. 67 s. ISBN 978-80-8152-437-0 [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/dz2d>
- FINDRA, Ján. 1980. Funkčná vyváženosť výrazu v náučnom texte. In *Slovenská reč*. roč. 45, 1980, č. 5, s. 257-267.
- GAVORA, Peter. 2000. Čítanie a písanie v životných situáciách: Funkčná gramotnosť. [online]. In *Paedagogica*. Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského roč. 15. s.19–40. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/Hbv>
- GAVORA, Peter a kol. 2008. Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka. Nitra: Enigma Publishing, 2012. 193 s. ISBN 9788089132577
- HILL-MADSEN, Aage. 2019. The heterogeneity of intralingual translation. [online]. In *Meta: Translators' Journal*, roč. 64, 2019, č.2, s. 537–560. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/AMSj>

- HILL-MADSEN, Aage. 2022. Transformational strategies in diaphasic translation: three case studies. [online]. In: *Perspectives*, roč. 30, č. 4, s. 643–661. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/OCg>
- CHARTA práv pacientov v Slovenskej republike. 2001. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/KCf>
- JAKOBSON, Roman. 1959. On linguistic aspects of translation. [online]. In *Harvard University Press eBooks*, s. 232–239. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/5UFt>
- KAČALA, Ján a kol. 2003. Krátky slovník slovenského jazyka. [online]. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/W7K1>
- KORNING ZETHSEN, Karen. 2009. Intralingual Translation: An Attempt at Description. [online]. In *Meta: Translators' Journal*, roč. 54, 2010, č. 4, s. 795–812. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/FM3>
- KORNING ZETHSEN, Karen. 2018. Access is not the same as understanding. Why translation is crucial in a world of information overload. In *Across Languages and Cultures*, roč. 19, 2018, č. 1, s. 79–98.
- KORNING ZETHSEN, Karen – HILL-MADSEN, Aage. 2016. Intralingual Translation and Its Place within Translation Studies – A Theoretical Discussion. [online]. In *Meta: Translators' Journal*, roč. 61, 2016, č. 3, s. 692–708. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/zVf6>
- MIKO, František. 2011. Aspekty prekladového textu. In: M. Valentová – M. Režná (eds.). *Aspekty prekladového textu*. Nitra: UKF, 2011. 309 s. ISBN 978-80-558-0010-3
- MISTRÍK, Jozef. 1968. Meranie zrozumiteľnosti prehovoru. [online]. In *Slovenská reč*. Roč. 33, č. 3. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1968. s. 171 - 178. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/eWPfP>
- MOSOP, Brian. 2016. 'Intralingual translation': A desirable concept? [online]. In *Across Languages and Cultures*. roč. 17. 2016, č.1, s. 1–24. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/raakr>
- NISBETH Brøgger, Matilde. 2011. Medical translation for the lay receiver: Who are the experts? PhD thesis proposal. [online]. Aarhus University, 2011. 25 s. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/qPP7>
- NIVAM. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/Q1ySO>
- Norma ISO 17100/2015 príloha F. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/mnUL>
- NUTBEAM, Don. 2006. Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. [online]. In *Health promotion international*, Vol. 15. No.3. OUP 2006. s. 259–267. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/ggUK>
- PALÁGYI, Michaela – GIBALA, Pavol. 2007. Voľnopredajné lieky - ako zabezpečiť compliance pacienta, resp. užívanie lieku v súlade so schválenou písomnou informáciou pre používateľov (PIL)? [online]. In *Via practica : moderný časopis pre lekárov prvého kontaktu*. Roč. 4, 2007, č. 4, s. 165–167. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/4xxO>
- Patient empowerment campaign. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/nJn>
- PISA. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/tmF>
- PISAREK, Walery 1969. Jak mierzyć zrozumiałość tekstu. [online]. In *Zeszyty prasoznawcze* 1969 nr. 4. [cit. 2025-03-22]. s. 35–48. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/Cdc>
- POPOVIČ, Anton. 1983. Originál – preklad: interpretačná terminológia. Bratislava: Tatran, 1983. 362 s. ISBN 61-536-83
- QRD template. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/Zb2R>
- SCHLEIERMACHER, Friedrich. 1813/n.d. On the different methods of translating. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/lAIG>
- SMERNICA 2001/83/ES EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY zo 6. novembra 2001, ktorým sa ustanovuje zákonník spoločenstva humánnych liekoch. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/XIIX>
- SMERNICA č. 92/27/EHS o písomnej informácii pre používateľov a označovaní obalov [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/JI9s>

SOKOL, Augustín – SOKOLOVÁ, Jana. 2022. Uplatňovanie pojmov čitateľnosť a zrozumiteľnosť, náročnosť a obťažnosť vo vzťahu k textu. [online]. In *Jazyk a kultúra*. 2022, č.52, s. 71–80. [cit. 2025-03-22] Dostupné na internete: <https://sdu.sk/WZCg6>

ŠÚKL Test zrozumiteľnosti PIL. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/yEg4>

TUREK, Ivan. 1997. Tvorba zrozumiteľného textu: Experimentálny učebný text európskych štandardov. Košice: Viena, 1997. 46 s. ISBN 80-96724-99-1

WHO Zdravotná gramotnosť [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/lu4>

WHYATT, Bogusława. 2017. Intralingual Translation. [online]. In *The Handbook of Translation and Cognition*, s. 176–192. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/YyIL>

ZÁKON č. 362/2011 Z. Z. O liekoch a zdravotníckych pomôckach. [online]. [cit. 2025-03-22]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/9w8qz>

ZENTIVA, k. s. Neurol 0,25 mg – Príbalový leták [online]. Bratislava: ŠÚKL, 2022 [cit. 2025-08-04]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/8Usv>